

Genväg till forskning

Våldsutövare i nära relationer

Genväg till forskning är VKV:s (Västra Götalandsregionens kompetenscentrum om våld i nära relationer) forskningsbaserade faktablad.

I *Genväg till forskning* presenteras lättfattliga översikter om forskningsfrågor inom området som har direkt relevans för praktiker.

Genväg till forskning nr 13
Våldsutövare i nära relationer
Författare: Susanne Boethius
Västra Götalandsregionen, Göteborg, 2020

Laddas ned genom:
www.valdinararelationer.se/genvag

Tidigare publikationer i serien Genväg till forskning

Genväg till forskning nr 1

Att stanna och att gå: Forskning kring misshandelsprocessen och misshandlade kvinnors uppbrottsprocess
Viveka Enander

Genväg till forskning nr 2

Avslöjandets tid: en doktorsavhandling av Ninni Carlsson om kvinnors bearbetning av sexuella övergrepp
Viveka Enander

Genväg till forskning nr 3

Att ställa frågor om våld till gravida kvinnor - en genomgång av internationell forskning
Eva Wendt

Genväg till forskning nr 4

Barn som upplever våld - konsekvenser för välmående och hälsa
Tove Corneliusson

Genväg till forskning nr 5

När män utsätts för våld i en nära relation - hur ser det ut då? En genomgång av internationell forskning
Lotta Nybergh

Genväg till forskning nr 6

Lika men olika - våld mot kvinnor med funktionsnedsättning
Kerstin Kristensen

Genväg till forskning nr 7

Den våldsutsatta patienten inom tandvården
Linnea Dahlström, Sanna Jansson

Genväg till forskning nr 8

Att ställa frågor om våld till föräldrar och barn inom barn- och ungdomspsykiatri
Ole Hultmann

Genväg till forskning nr 9

Dödligt våld i nära relationer - en genomgång av internationell forskning
Lotta Nybergh

Genväg till forskning nr 10

Barn som far illa ur tandvårdens perspektiv
Therese Kvist

Genväg till forskning nr 11

Hedersrelaterat våld och förtryck
Camilla Sundqvist

Genväg till forskning nr 12

Våld i samband med prostitution och människohandel för sexuella ändamål
Anna Hall

Genväg till forskning nr 13

Våldsutövare i nära relationer
Susanne Boethius

VÅLDSUTÖVARE I NÄRA RELATIONER

För att möjliggöra att våld i nära relationer upphör och för att kunna skapa effektiva insatser behövs kunskap om de personer som utövar våldet. Hur har det forskats om våldsutövare och vad vet vi egentligen om dessa våldsamma personer? I denna "Genväg till forskning" presenteras en selektiv litteraturöversikt av forskning om våldsutövare i nära relationer.

Inledning

Brottsstatistik, offer- och omfångsundersökningar vittnar om att våld i nära relationer är ett omfattande samhällsproblem. I varje relation där det förekommer våld finns minst en våldsutövare. Det är män och kvinnor från olika delar av samhället med skilda förutsättningar, livsöden, erfarenheter och motiv. Våldet äger rum i olika sammanhang och yttrar sig på varierande sätt. Våldshandlingar som utövas är inte alltid av samma karaktär, våldsmönster ser olika ut i olika relationer och våldets konsekvenser skiljer sig åt. Komplexiteten gör det svårt att ringa in gruppen våldsutövare. För att skapa effektiva insatser som kan leda till att våld i nära relationer upphör behövs mer kunskap om våldsutövarna.

I denna översikt ligger fokus på personer som utövar våld mot sin partner inom en nära relation. Mer specifikt menar vi nuvarande eller före detta flick- eller pojkvän, man, fru, registrerad partner, sambo eller annan liknande person. De allra flesta som utövar skadligt våld i nära relationer är män som i sin tur är våldsamma mot kvinnor, men även kvinnor kan vara våldsutövare och våldet återfinns i såväl heterosexuella som samkönade relationer [1-3]. Majoriteten av studier som sätter våldsutövaren i centrum intresserar sig för mäns våld mot kvinnor i heterosexuella relationer [4-6] och även denna text har främst detta fokus.

Våld i nära relationer ser olika ut. Inte sällan delar man in våldshandlingar i kategorierna psykiskt, fysiskt och sexuellt våld samt försummelse [7]¹. En våldsdefinition som är spridd inom socialtjänst, mansverksamheter och kvinnoverksamheter definierar våld som "varje handling riktad mot en annan person, som genom att denna handling skadar, smärtar, skrämmer eller kränker, får denna person att göra något mot sin vilja eller avstå från att göra något den vill" [8]. Vad som ska ingå i definitionen "våld" i begreppet "våld i nära relationer" är diskutabelt och det råder ingen universell konsensus om detta inom forskningen, vilket i sin tur försvårar när man vill jämföra och sammanställa kunskap om ämnet.

Även begreppet våldsutövare begripliggörs på olika sätt. Delvis är det beroende av vem som tolkar begreppet men det hör också samman med hur begreppet "våld" uppfattas. Samhällets inställning, vilken våldshandling som utövas, konsekvenserna av våldet, könstillhörighet hos den som utövar respektive utsätts för våldet, vilken relation de involverade har, om våldet är ensidigt eller om båda partner är våldsamma samt hur man förklarar våldsförekomsten är ytterligare aspekter som påverkar hur våldsutövare uppfattas [9-12]. Forskare har försökt att finna gemensamma nämnare hos våldsutövare i nära relationer men eftersom våldet, relationerna och våldsutövarna kommer i många olika skepnader återkommer pro-

1 Försummelse innebär att man inte får den hjälp man behöver med exempelvis mat, medicin och hygien.

blemet med att det är svårt att dra generella slutsatser om våldsutövare som grupp.

Forskning om våldsutövare i nära relationer

Forskning om våld i nära relationer har i olika hög grad satt den våldsutövande i centrum. Beroende på vad som står i centrum för undersökningen; erfarenheter, omfattning, våldets karaktär, förklaringar eller konsekvenser; ges den våldsutövande varierad uppmärksamhet. Precis som överallt annars går det trender inom forskning. Mycket har hänt sen forskare började intressera sig för våld i nära relationer på 1970-talet. I början låg forskningsfokus på fysiskt våldsutsatta kvinnor i heterosexuella relationer. När forskningsfältet expanderade kom forskare att både bredda våldsbegreppet och inkludera fler aspekter. Intresset väcktes för att studera barns perspektiv, samhällsekonomiska konsekvenser, det sociala nätverket involvering, våld i samkönade relationer och inte minst våldsutövaren. I takt med att behandlingar och insatser inriktade mot potentiella och faktiska våldsutövare har blivit fler har även efterfrågan på forskning och kunskap om våldsutövare ökat.

Den forskningsbaserade kunskap vi har om våldsutövare baseras främst på uppgifter från våldsutsatta kvinnor och manliga våldsutövare i heterosexuella förhållanden samt från personer som är aktiva i verksamheter där arbete med våldsutövare är aktuellt. Inte sällan får män och kvinnor själva skatta frekvens, form och konsekvenser av våldsutsatthet och våldsutövning genom att svara på frågor i frågeformulär. Vidare undersöks egenskaper och andra omständigheter runt personerna och forskare analyserar sedan eventuella samband mellan våldsutövning och specifika faktorer². I dessa kvantitativa studier får vi kunskap om vad som kännetecknar våldsutövare. I kvalitativa studier som utgår från intervjuer med våldsutsatta når vi viktig kunskap om våldsutövaren från offrets perspektiv medan vi i intervjustudier som utgår från våldsutövare når kunskap om hur våldsutövarna själva begripliggör och förklarar sin våldsutövning [10, 11, 13-18]. Ytterligare kunskap om våldsutövare får vi genom att studera kriminalstatistik. Genom dessa register kan vi ta reda på hur många våldsutövare som anmäls, misstänks, lagförs och döms för brottsliga våldshandlingar men det ger oss i vissa fall även information om en del demografiska uppgifter, om det sker återfall i brott och om ytterligare kriminalitet är närvarande.

Våldsutövare som deltar i behandling, frivilligt eller inom kriminalvården, är en grupp som ofta ingår i forskningsstudier. Denna grupp blir naturlig för forskaren att söka upp eftersom våldsutövare är identifierade och samlade på samma ställe. Gemensamt för dessa personer är att våldsutövningen har definieras som ett problem som diskuteras och hanteras av en officiell tredje part. De flesta som deltar i denna typ av program är män som varit våldsamma mot en kvinna. Även undersökningar som ämnar söka djupare kunskap om våldsutövare via våldsutsatta når ofta de utsatta genom verksamheter som arbetar med våldsproblematik. Forskningsdeltagarna söks upp via kvinnojourer, skyddade boenden, polis och sjukvård. Det kan tänkas att våldsutövare vars våld blivit uppmärksammat av andra skiljer sig från våldsutövare där våldsutövningen är dold och som aldrig varit i kontakt med exempelvis behandling eller kommit till polisens kännedom.

För att nå våldsutövare vars våldshandlingar inte lyfts fram i "offentligheten" krävs ett annat urval. Genom större omfångsundersökningar där man frågar en generell population om utsatthet och våldsutövning kan man få kännedom om dessa i statistiken "dolda" våldsutövare. Kvantitativa studier bidrar till värdefull kunskap om

2 Det kan handla om personlighetsdrag, hjärnskador, missbruk, tidigare erfarenheter av våld, depressioner, mental hälsa etc.

hur utbrett våld i nära relationer är, vilken typ av våld som förekommer, hur många som har erfarenhet av att leva med våldsutövare och hur vanligt det är att det finns en eller flera våldsutövare i intima relationer. Dessa studier fångar även upp personer som inte söker sig till samhälliga instanser och våldsutövare som utövar lindrigare våldshandlingar.

Det bör betonas att inom forskningsfältet har den heterosexuella relationen varit den gängse normen. Forskning om våldsutövare i samkönade relationer är således mer begränsad än forskning om våldsutövare i heterosexuella relationer. Forskare har försökt kartlägga hur förekommande våld i samkönade relationer är men precis som i studier av heterosexuella par skiljer sig siffrorna mycket åt [19]. De svar man får beror på vilket urval man har och vilka frågor som ställs. Forskning som fokuserar på våldsutövare som lever i samkönade relationer poängterar att det finns många likheter mellan våldsutövare som lever i homosexuella förhållanden och våldsutövare som lever i heterosexuella förhållanden men att det finns ytterligare aspekter att uppmärksamma. Ett exempel är hur könsstereotyper påverkar hur våldsutövningen uppfattas. I en amerikansk studie framkommer det exempelvis att våld i lesbiska relationer inte sällan avfärdas som catfights [20]. I en annan studie framkommer det att polisen mindre ofta identifierar våldsutövning i samkönade relationer som kopplade till makt och kontroll än vad de gör när de hanterar heterosexuella fall [21]. Studier indikerar också att våldsutövare i samkönade relationer tenderar att mer sällan bli polisanmälda av sin partner än heterosexuella [22].

Hur och var data samlas in, vilken metod som används samt urvalet ger oss således olika kunskaper om våldsutövaren. Detta då olika urval leder till skilda klientel, våldshandlingar och våldsmönster. Exempelvis visar studier att män som söker sig till frivillig behandling främst använder psykiskt våld eller våld som inte klassas som allvarligt fysisk våld [23, 24] medan kvinnor som är på kvinnojourer ofta utsatts för våld där våldsutövaren är väldigt kontrollerande och använder grövre våld [25]. Ytterligare ett exempel är att studier visar att en vanlig förklaring till att våldsutsatta i nära relationer inte polisanmäler våldsutövaren är att man anser att våldet är för lindrigt för en polisinvolvering och att man av olika orsaker vill hantera våldsproblematiken på egen hand [26, 27].

Förklaringar till att män blir våldsutövare

En del forskare intresserar sig för att på individnivå studera vad som skiljer män som är våldsamma i nära relationer från män som lever i våldsfria förhållanden. Inom forskningen har man funnit faktorer som samspelar med våldsutövning i olikkönade relationer. Ett område som studeras är hur biologi och neurologi påverkar aggressivitet och våldsutövning. Studier visar till exempel att förhöjda halter av testosteron påverkar mäns aggressivitet att det finns samband mellan skallskador och våldsutövning samt att neuropsykologiska diagnoser återfinns i större utsträckning hos våldsamma män än hos kontrollgrupper [28-31]. Man har även funnit kopplingar mellan våldsamma män och personlighetsstörningar såsom schizoid (SPD), narcissism, borderline [32] och annan mental ohälsa [33, 34]. Andra forskare inriktar sig på att studera yttre faktorer då de anser att våldshandlingarna främst är en reaktion på något. Utlösande faktorer kan exempelvis vara ekonomiska problem, arbetslöshet och frustration [10]. Även stress och depressioner har visat sig vara mer vanligt förekommande bland våldsamma män jämfört med män som inte använder våld. Studier visar även att drog- och alkoholanvändning är vanligt hos personer som är våldsamma i nära relationer [35].

Förklaringsmodeller [31, 36, 37] som inriktar sig på individen genom att leta efter specifika nedärvda eller förskaffade egenskaper hos våldsutövaren bygger på att det finns något avvikande hos de personer som är våldsamma i nära relationer. Vissa forskare fokuserar främst på våldsutövarens bakgrund och huruvida upplevelser av våld i barndomen [38], skam och kränkningar [39, 40]. En förklaring som ofta känns igen av personer som arbetar med behandling är tanken om att den våldsamme mannen känner vanmakt [8, 41]. Maktlösheten som den våldsamma mannen känner tolkas som underliggande för den vrede som föregår våldet. Denna maktlöshet kan böttna i känslan av att vara underlägsen eller uppkomma då mannens maktövertag utmanas. Komplicerade situationer löses då med våld. Att inte ha eller känna kontroll anses avgörande för den våldsutövande. Att våldet som utövas är ett uttryck för behovet av att ha makt och kontroll är vanligt förekommande. Studier visar att en stor del av de män som är våldsutövare också själva bevittnat våld som barn. I en svensk studie där man utvärderade våldsutövare som deltar i socialtjänstanknutna behandlingar kunde man se att mer än hälften av männen uppgav att de hade utsatts för fysiskt våld som barn (58%) och en tredjedel (33%) hade bevittnat fysiskt våld mellan föräldrarna (N=188) [23].

En del forskare betonar vikten av att studera våldsutövning i nära relationer från ett strukturellt perspektiv. Våld som sker inom en parrelation kan ses som sammanflätat med de ojämlikheter som finns mellan män och kvinnor i samhället i stort. De grundläggande förutsättningarna för män och kvinnor beror på förväntningar på hur män och kvinnor ska bete sig utifrån de roller och normer som finns i familjestrukturen såväl som i arbetslivet. Det går med andra ord inte att finna orsakerna till våldet hos individen, varken hos våldsutövaren eller hos den våldsutsatta, istället hittar vi svaret i samhällets utformning och maktordning. Med andra ord är våldet mot kvinnor inbyggt i själva samhällsstrukturen [37]³. Andra exempel på feministiska förklaringar till den våldsutövning som sker av män mot kvinnor i nära relationer är teorier om mansroller och maskulinitet [42]. Våldet som män utövar tolkas exempelvis inom könsrollsperspektivet som ett sätt för män att leva upp till mansrollen, våldet blir ett sätt för män att inte feminiseras. Mäns våld mot kvinnor i sig kan också ses som ett sätt för män att skapa maskulinitet [43]. Den manliga våldsutövaren använder våldet som ett sätt att bygga en bro mellan sina patriarkala förväntningar på kvinnan och hur hon enligt honom betett sig [42]. Genom våldet åstadkommer mannen således maskulinitet.

Ytterligare en förklaringsmodell som fått stor uppmärksamhet i Sverige är tanken om våldet som en social process som sker och tolkas under vissa förhållanden [11]. Våldet är en del av ett kulturellt mönster som bör ses utifrån ett större socialt sammanhang. Våldet har sina rötter i den ojämna maktbalansen men våldsutövaren ansvarar för våldet och det krävs att man tar del av de inblandades tolkningar och upplevelser för att förstå varför en person är våldsam.

Strukturella perspektiv har i Sverige haft stor påverkan för utformningen av politiska åtgärder. Detta kan illustreras genom att flertalet regeringsuppdrag har haft krav på att man ska arbeta från ett uttalat könsmaktsperspektiv och att regeringens jämställdhetsmål utgår från att det finns en ojämn maktfördelning mellan män och kvinnor. Det strukturella perspektivet har också i hög grad påverkat det praktiska arbetet som avser förebygga och stoppa våldsutövare i nära relationer [30]. Utgångspunkten att samhällets ojämna

3 Forskaren Eva Lundgren brukar beskrivas som den som i Sverige förändrade problembilden och lyfte diskussionen från individnivå till en strukturell nivå. Lundgren blev den främsta svenska förespråkaren för det som kom att kallas könsmaktsperspektivet.

maktfördelning är en viktig komponent för våldets existens delas av många svenska och internationella forskare som dock sedan ger varierande tyngd åt den och ofta kombineras detta perspektiv med andra. De flesta forskare är överens om att det inte finns en modell som förklarar all våldsutövning och poängterar vikten av att vara öppen för flertalet förklaringar.

Studier med våldsutövande män

I studier som utgår från våldsamma mäns egna berättelser hittar vi flertalet förklaringar och motiv till våldsutövning [10, 13, 15, 18, 44-46]. Att ha varit våldsam mot en kvinna är inget dessa män stoltserar med, det är stigmatiserat och skamfyllt vilket kan förklara varför våldsutövarna har svårt att definiera sig som ”kvinnomisshandlare” och vill distansera sig ifrån ”den riktiga våldsutövaren” [13,15, 18]. Studier visar att männen ofta fördömer sitt handlande samtidigt som de ger olika förklaringar till våldet, som till stor del ursäktar och rättfärdigar det [10, 13, 14, 42, 46-48]. Det är också vanligt förekommande att det sker någon form av förnekelse; det kan vara förnekelse av själva våldssituationen, av intentionen med våldet eller att man påstår att man inte minns händelser. Det är inte ovanligt att män bagatelliserar våldshandlingar och jämför våldet som de utövat med grövre våld som andra har utövat.

Ytterligare en vanlig förekommande förklaring är att männen säger sig vara utom kontroll vid våldstillfället och åberopar alkoholpåverkan, droganvändning, tidigare upplevelser och frustration. Kvinnans provokation lyfts även fram som en viktig anledning till att man blir våldsam och inte sällan talas det om bråk och våld från båda parter. I många fall kombineras olika förklaringar och männen växlar inte sällan mellan att erkänna våldshandlingar och lägga ansvaret för våldet på någon eller något annat.

I en studie intervjuades män i amerikanska fängelser som frivilligt deltog i program för män som använt våld i nära relationer. När forskarna analyserade hur männen talade om våldet fann man att männen hänvisade till två olika typer av manlighet i sitt tal, dels beskrivningen att män hade rätt att kontrollera och disciplinera sin kvinna som i sin tur var underlägsen mannen, dels att män ska skydda, respektera och försvara sin kvinna och se till att hon inte råkar illa ut. En riktig man skulle aldrig misshandla kvinnor [18]. Denna koppling mellan män, maskulinitet och våldsanvändning och hur männen talar om våldsutövningen intresserar en del forskare. I en annan studie analyserades intervjuer med män som deltog i våldsprogram. Man upptäckte hur dessa män genom sina förklaringar presenterade sig som rationella, kompetenta maskulina personer [44]. Forskarna identifierade fyra typer av framställningar genom vilka männen med hjälp av våldsberättelser skapade genusframställningar. Den första gällde våldet i sig, där män framställde sitt eget våld som mer allvarligt, mer skadligt och mer frekvent än våldet utövat av kvinnan. Det andra var att de talade om kvinnans våld på ett annorlunda sätt än det som de själva utövat och i dessa berättelser framkom markeringar av hegemonisk maskulinitet och femininet. Exempelvis framhöll männen sina egna våldshandlingar som rationella, explosiva och effektiva medan kvinnans våldshandlingar beskrevs som hysteriska, triviala och ineffektiva. Det tredje sättet var att ge kvinnan ansvaret för mannens våldsutövning, främst genom att hävda att hon varit för krävande, dominerande eller kontrollerande. Avslutningsvis framhöll männen att de var offer för ett juridiskt system som ser alla män som gärningsmän och alla kvinnor som offer, ett system som också hade en tendens att överdriva mindre händelser [44].

Forskning visar att i många fall när det förekommer våld i en nära relation så vet någon utomstående om det

[49-51]. Det kan vara någon ur parets sociala nätverk eller någon från en officiell instans såsom polis, sjukvård, behandlingscenter eller socialtjänst [52]. I studier av våldsutövande män som sökt hjälp på mansverksamheter visar forskning att många uppger att de tidigare försökt att berätta om sin våldsutövning för någon utanför den sociala kretsen [23, 24, 53]. I en svensk studie av våldsutövande män som sökt sig till mansverksamheter där man arbetar med våldsproblematik i nära relationer uppgav tre av tio att de tidigare sökt sig till en liknande verksamhet (N=188). I samma studie framkom också att männen sökt sig till andra yrkespersoner för att tala om sin våldsutövning innan de kom till mansverksamheten. Personerna som de vänt sig till återfanns inom olika yrken och var exempelvis läkare på vårdcentraler, personal på akutmottagning, socialarbetare, arbetsförmedlare, psykologer, frivårdsinspektörer, präster och personal på Studenthälsan. I intervjuer med en del av dessa män framkom att det inte alltid varit självklart att tala om våldsutövningen och att förmildrande omskrivningar av våldsutövningarna och avbrutna medgivanden var vanliga [23].

Kvinnliga och manliga våldsutövare

Enligt kriminalstatistik är de flesta som använder våld mot andra människor män. I Sverige diskuteras våld i nära relationer främst utifrån män som våldsutövare men debatten om kvinnor som våldsutövare är inte osynlig men mindre studerad. Våld i nära relationer i Sverige har kommit att tolkas som en del av mäns våld mot kvinnor och främst som ett uttryck för könsordningen. Detta sammantaget med att många studier nått våldsutövare där våldet nått en tredje part har lett till att kvinnliga våldsutövare inte uppmärksammats avsevärt inom svensk forskning, då det i dessa fall nästan enbart varit män som representerat gruppen våldsutövare. Enligt BRÅs statistik för 2019 misstänktes 6 110 personer för misshandel mot en kvinna som de hade eller tidigare hade haft en närstående parrelation med. Av de misstänkta personerna var 97 procent män. Samma år misstänktes 1 340 personer för misshandel mot en man som de var eller hade varit i en närstående parrelation med, av dessa misstänkta personer var 79 procent kvinnor [54]. Den första svenska omfångsundersökningen som inkluderade frågor om män som våldsutsatta i nära relationer kom 2009 och gav oss en viss känsla för kvinnliga våldsutövare [55]. I studien framkom det att en femtedel⁴ av de som uppgav att de det senaste året utsatts för misshandel, sexuellt våld, trakasserier och/eller hot av sin nuvarande eller tidigare partner var män [55]. Männen uppgav främst att de var utsatta för trakasserier och kvinnor rapporterade i större utsträckning fler händelser av misshandel och hot [55]. I en svensk omfångsundersökning, den nationella trygghetsundersökningen (NTU) som kom några år senare uppgav ungefär lika många män som kvinnor att de blivit utsatta för våld i en nära relation det senaste året [56]. I denna undersökning var det tydligt att våldet gav allvarigare fysiska konsekvenser för kvinnor som blev misshandlade då de i större grad än männen var tvungna att uppsöka tand- eller sjukvård⁵. Internationell forskning stödjer resultatet att manliga våldsutövare oftare är grövre i sin våldsutövning och orsakar mer skada än kvinnliga [57-59].

Omfångsundersökningar, då man frågar en större, mer generell grupp om våldsutsatthet och våldsutövning har varit vanligare förekommande utomlands. I en del fall har man inkluderat såväl män som kvinnor i rollerna våldsutövare och våldsutsatt. Redan i början av 1970-talet framställde de amerikanska familjevåldsforskarna Straus och Gelles ett frågeformulär, The Conflict Tactics Scale (CTS), som avsåg att mäta kontrollerande

4 Av 304 personer.

5 29,1 % av kvinnorna och 2,4 % av männen behövde uppsöka tand- eller sjukvård till följd av misshandeln.

och våldsamma handlingar inom äktenskap och andra liknande relationer. I dessa formulär får personerna själva skatta såväl sin egen våldsutsatthet som sitt våldsutövande. Straus och Gelles studier visade att det var vanligt att både män och kvinnor utövade våld i nära relationer⁶. Frågeformuläret har fått stort genomslag internationellt och fler studier har följt som visar att både kvinnor och män är våldsutövare i nära relationer i liknande utsträckning [57]. Resultaten debatteras flitigt då kontext, motiv och långvariga konsekvenser av våldet ges begränsat utrymme [60, 61].

Det är inte svårt att tänka sig att många av de våldsutövare som nås i de stora omfångsundersökningarna skiljer sig från de våldsutövare som beskrivs av kvinnor som bor på akuta jourboenden för våldsutsatta kvinnor och deras barn. På samma sätt skiljer sig våldsutövare som själva söker upp behandling sig troligtvis från våldsutövare som blir synliga i polisregister och kriminalstatistik. Detta leder oss in på kategorisering och identifiering av olika typer av våldsutövare.

Typologier

Två tydliga spår som man kan se inom forskningen om våldsutövare är huruvida man väljer att dela upp våldsutövare i olika kategorier eller ej. I många studier gör man ingen distinkt skillnad mellan olika typer/kategorier av våldsutövare och våld, medan andra forskare lägger stor vikt vid just detta. En stor del av den senare tidens forskning om våldsutövare har sin utgångspunkt i att vilja nå kunskap som kan leda till vettiga insatser och behandlingar, som i sin tur kan ligga till grund för effektiva insatser som kan fungera för olika våldsutövare. Genom att dela in våldsutövare i olika kategorier tror forskare det går att utforma mer specifika insatser och behandlingar som ger önskvärda resultat. Kategoriseringar av våldsutövare är inget nytt men tagit mer plats inom forskningen på senare tid. Indelningarna försvåras ofta av att många våldsutövare kombinerar olika våldshandlingar och motiv, vilka också i många fall överlappar varandra. En annan svårighet är att gränserna inte är lika tydliga i de faktiska relationerna, som i de teoretiska ramverken.

Sociologen Michael Johnson identifierar tre olika mönster i våldsamma heterosexuella förhållanden i förhållande till makt och kontroll samt motiv [25, 62, 63]⁷. Den första typ av våldsutövare använder våld som ett verktyg för att kontrollera sin partner⁸. För våldsutövaren i denna typ av relation är ett övergripande mål att ha makt, dominans och kontroll. Det är en person som är våldsam i denna relation och våldet eskalerar ofta, är grovt och åstadkommer skada. I denna kategori är främst män våldsutövare och kvinnor som kommer till skyddade boenden har oftast varit tillsammans med denna typ av våldsutövare. Den andra gruppen våldsutövare återfinns i relationer där båda parter är våldsamma. Motivet för denne våldsutövare är inte att uppnå makt och kontroll över sin partner och den våldsutsatta är heller inte rädd för våldet. Våldet är ett resultat av bråk som eskalerat, det sker sporadiskt och eskalerar sällan. Den tredje typen av våldsutövare hittar man också i förhållanden där båda parter använder våld men i detta fall är den ena partners våld ett försvar mot partners våld, ett slags motvåld.

Ytterligare en välkänd kategorisering är Holtzworth-Munroe och Stuarts [64] indelning av våldsutövare. De-

6 Databasinsamlingen genomfördes år 1975-1976 och visade att i 38 av 1000 familjer var maken våldsam mot hustrun, i 46 av 1000 familjer var hustrun våldsam mot maken. I 160 av 1000 familjer rapporterades att makarna var våldsamma mot varandra. Studien upprepades år 1986, då var motsvarande siffror 30, 44 och 158.

7 Johnson har fler indelningar i sin typologi, bla separationsvåld och dubbelt kontrollvåld.

8 För en översikt av fler typologier se Ali, et al, 2016 [75].

ras typologi baseras på våldsutövarens egenskaper med utgångspunkt i hur allvarligt och frekvent våldet är, om våldet enbart riktas mot partnern eller även mot andra personer samt på våldsutövarens personlighetsstörningar/personlighetsdrag. Forskarna analyserade femton tidigare studier där våldsutövare kategoriserats och skapade slutligen tre grupper av våldsutövare baserade på kombinationer av de tre ovan nämnda egenskaperna. Den första gruppen våldsutövare är de män som är våldsamma inom familjen men inte annars⁹. Dessa personer är inte lika våldsamma som personer som ingår i de två andra kategorierna och utövar sällan psykiskt eller sexuellt våld. Det finns ofta inga direkta personlighetsstörningar eller andra antisociala beteenden hos personer i denna grupp. Den andra gruppen kategoriseras som emotionellt instabila¹⁰. Dessa våldsutövare använder främst våld inom familjen men våldet är grövre med mer inslag av sexuella och psykiska våldshandlingar än hos de som placeras gruppen beskriven ovan. Dessa våldsutövare är inte sällan nedstämda, emotionellt instabila och har inte sällan missvårdats som barn. De kan ha problem med att kommunicera och ofta har de erfarenheter av att som barn bevittnat våld i hemmet. Den tredje gruppen våldsutövare kallas för antisociala eller allmänt våldsamma¹¹. I denna grupp använder våldsutövaren våld som ett sätt att få sin vilja igenom. Han har inte sällan missbruksproblem och ägnar sig även åt annan kriminalitet. Denna kategori av våldsutövare är våldsamma även utanför familjen och kan lida av personlighetsstörningar. Denna typologi har sedan den publicerades används som mall eller som utgångspunkt för andra indelningar [65-70].

När man delar in våldsutövare i olika grupper uppmärksammar man att våldet sker i olika sammanhang med varierande motiv och att det utövas av personer med olika bakgrunder och personlighetsdrag. Förespråkarna menar att för att insatser ska kunna vara verksamma krävs det att man identifierar olika grupper av våldsutövare. Eftersom våldsutövarna och våldsutövningarna är så heterogena och återfinns i väldigt olika former, kategorier och situationer så är det svårt att generalisera, däremot är det möjligt att finna mönster om man studerar specifika fall. Det är viktigt att insatserna är effektiva då studier visar att män som använt våld mot kvinnor i en nära relation ofta upprepar våldet, antingen mot samma våldsoffer eller mot en ny partner [71]. I en studie från Australien rapporterades exempelvis att 43% av de våldsutsatta som deltog i studien var utsatta för våld på nytt inom 12 månader [72]¹². Petersson och Strand [73] jämförde i en svensk studie två grupper med våldsutövande män; antisociala och de som är våldsamma i familjen men inte annars. De fann att efter 50 månader hade 27% av de antisociala och 13% av de som var våldsamma endast i familjen återfallit i nya våldsbrott, de flesta av dessa hade varit våldsamma inom ett år. I en annan svensk utvärdering av män som sökt sig till mansverksamheter uppgav 70 % att de utövat det som kategoriserades som allvarligt fysiskt mot sin partner ett år efter de tog kontakt med verksamheten [23].

Avslutning och kliniska implikationer

En gängse uppfattning var länge att det enda effektiva sättet att få stopp på våld i nära relationer är att offret lämnar den våldsamma partnern. Synen på detta har på senare tid förändrats vilket illustreras av att det har öppnats flertalet mansverksamheter som arbetar med fokus på våldsutövare samt att Sveriges regering fast-

9 family only-FO

10 dysphoric/boarderline-DB

11 Generally violent-GA

12 Baserat på 336 manliga och kvinnliga våldsutsatta

ställt att insatser såsom behandling riktad mot våldsamma män är en viktig del i bekämpningen av mäns våld mot kvinnor [74]. Det anses nu nödvändigt att inkludera våldsutövarna i arbetet med att få våld i nära relationer att upphöra. Detta är viktigt inte minst för att våldsutövare ska ta ansvar för det våld de utövat men också eftersom forskning visar att män som är våldsamma i en relation inte sällan är det igen [72,73]. Svensk forskning om våldsutövare är i nuläget begränsad. Vi behöver mer och nyanserad kunskap för att kunna utveckla insatser som leder till att våldsutövare slutar med våld. Det behövs mer forskning om manliga och kvinnliga våldsutövare i heterosexuella relationer men också fler studier som undersöker våldsutövare i samkönade relationer. För att möjliggöra en mer nyanserad bild av våldsutövare krävs att forskningen utgår från olika metoder, urval och perspektiv.

Att vara våldsam i en nära relation är inte något som man stoltserar med. Våldsutövare vet om att våld i nära relationer är stigmatiserat och kriminaliserat. Inte sällan skäms och oroas personer över vad som ska hända om de berättar för en tredje part att de utsätter sin nära för våld. De är bland annat rädda för att bli polisanmälda eller att det ska sättas press på dem att avsluta relationen. Studier visar dock att en del våldsamma män upplever att de försökt att berätta att de är våldsutövare i kontakter med vården men att de använt omskrivningar såsom att de blir arga, är aggressiva eller får vredesutbrott [13]. I vissa fall har man planerat att berätta vid en vårdkontakt men väl på plats ångrat sig.

I andra fall är det svårt för den som utövar våld i en relation att identifiera sig som en våldsutövare eller att förstå att det förekommer våld i ens relation. Jämförelser görs med en stereotypisk våldsutövare och ett stereotypisk offer och hur man förväntar sig att det ska se ut i en relation där våld förekommer. Våldsutövare ger sig således av olika anledningar inte alltid sig tydligt till känna men vi vet att de har vårdkontakter. Som yrkesverksam gäller det att vara lyhörd och undvika att använda begrepp som är stigmatiserade. Utifrån forskningsresultat har det även skapats flertalet riskbedömningsinstrument som underlättar arbetet med att försöka identifiera våldsutövare. Dessa instrument består av frågor där man letar efter faktorer hos en person som ökar sannolikheten för att personen är en våldsutövare.

Det är av stor vikt att tillgängliggöra information om var våldsutövare kan vända sig samt arbeta för att öka kunskap gällande identifiering samt riskbedömning av våldsutövare. Avslutningsvis är det bra att ha i minnet att en våldsutövare kan komma i många skepnader samt att de våldshandlingar, mönster och relationer där våldsutövare återfinns ser väldigt olika ut.

Appendix

Metodbeskrivning för litteratursökningen

De artiklar och rapporter som har använts för denna litteraturöversikt togs fram genom att söka på databaserna i LUB search. Sökord som användes var olika kombinationer av orden "domestic violence or domestic abuse or intimate partner violence", "perpetrator or abuser or offender" och "same sex couple or gay couples or lesbian couples". Därefter bedömdes vilka titlar som var relevanta och deras sammandrag (abstracts) lästes. Baserat på sammandragen valdes de artiklar som ansågs vara relevanta för frågeställningen och dessa artiklar lästes igenom i sin helhet. Efter genomläsningen kunde ännu en del artiklar exkluderas samtidigt gjordes ytterligare sökningar utifrån referenser i de genomlästa artiklarna. Eftersom antalet träffar ibland var överväldigande, begränsades tidsperioden i databassökningarna till 2010-2020. Av dessa kunde inte heller alla väljas inom ramarna för denna Genväg till forskning, varav en övervägning följde där de mest relevanta studierna i förhållande till syftet valdes. I databaserna SwePub och SocINDEX gick samtliga titlar igenom, i övriga de första 100. Slutligen användes även en del artiklar och rapporter som var kända från tidigare. Denna litteraturöversikt är inte heltäckande då varje litteraturgenomgång innebär en viss selektion.

Referenser

1. Hellemans, S., Loeys, T., Buysse, A., Dewaele, A., & De Smet, O. (2015). Intimate Partner Violence Victimization Among Non-Heterosexuals: Prevalence and Associations With Mental and Sexual Well-Being. *Journal of Family Violence*, 30:2, 171–188.
2. Mason, T. B., Lewis, R., Milletich, R., Kelley, M., Minifie, J., & Derlega, V. (2014). Psychological aggression in lesbian, gay, and bisexual individuals' intimate relationships: A review of prevalence, correlates, and measurement issues. *Aggression and Violent Behavior* 19:3, 219–234.
3. Walters, M., Chen, J., & Breiding, M. (2013). The National Intimate Partner and Sexual Violence Survey (NISVS): 2010 findings on victimization by sexual orientation. Atlanta, GA: National Center for Injury Prevention and Control, Centers for Disease Control and Prevention.
4. Hamby, S. (2009). The gender debate about intimate partner violence: Solutions and dead ends. *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy*, 1:1, 24–34.
5. Storey, J., & Strand, S. (2012). The characteristics and violence risk management of women arrested by the police for intimate partner violence. *European Journal of Criminology*, 9:6, 636–651.
6. White, K., & Dutton, D. (2013). Male victims of domestic violence. *New Male Studies: An International Journal*, 2:1, 5–17.
7. WHO. (2002). Krug, EG. World report on violence and health. Geneva: World Health Organization.
8. Isdal, P. (2001). *Meningen med våld*. Stockholm: Gothia förlag.
9. Agevall, C. (2012). *Våldet och kärleken: Våldsamma kvinnors begripliggörande av sina erfarenheter*. Lund: Lunds universitet.
10. Hearn, J. (1998). *The Violences of Men*. London: Sage Publications.
11. Hydén, M. (1995). *Kvinnomisshandel inom äktenskapet: Mellan det omöjliga och det möjliga*. Stockholm: Liber.
12. Wendt Höjer, M. (2002). *Rädslans politik: Våld och sexualitet i den svenska demokratin*. Malmö: Liber.
13. Boethius, S (2015). *Män, våld och moralarbete. Rapporter från män som sökt behandling för våld i nära relationer*. Lund: Lunds universitet.
14. Edin, K., & Nilsson, B. (2014). Men's violence: Narratives of men attending anti-violence programmes in Sweden. *Women's Studies International Forum*, 46, 96–106.
15. Gottzén, L. (2012). Att (inte) bli kvinnomisshandlare. I L. Gottzén & R. Jonsson (red.) *Andra män. Maskulinitet, normskapande och jämställdhet*, 149-165. Malmö: Gleerups Utbildning AB.
16. Lundgren E. (1992). *Gud och alla andra karlar*. Stockholm: Natur och kultur.
17. Whiting, J., Parker, T., & Houghtaling, A. (2014). Explanations of a Violent Relationship: The Male Perpetrator's Perspective. *Journal of Family Violence*, 29:3, 277–286.
18. Wood, J. T. (2004). Monsters and victims: Male felons' accounts of intimate partner violence. *Journal of Social and Personal Relationships*, 21:5, 555-576.

19. Buzawa, E. S., Buzawa, C. G., Stark, E. D. (2017). Responding to domestic violence: The integration of criminal justice and human services. London, England: SAGE.
20. Hassouneh, D. & Glass, N. (2008). The influence of gender role stereotyping on women's experiences of female same-sex intimate partner violence. *Violence Against Women*, 14, 3100-3325.
21. Messing, J. T., Thomas, K. T., Ward-Lasher, A. L. & Brewer, N. Q. (2018). A comparison of intimate partner violence strangulation between same-sex and different-sex couples. *Journal of Interpersonal Violence*. Advance online publication. doi:10.1177/0886260518757223
22. Briones-Robinson, R. Powers, R.A, & Socia, K.M (2016). Sexual orientation bias crimes. Examination of reporting, perception of police bias, and differential police response. *Crim Justice Behav* 43(12):1688–1709.
23. Socialstyrelsen (2010). Behandling av män som utövar våld i nära relationer –en utvärdering. Artikelnummer: 2010-6-34.
24. Socialstyrelsen (2020). Behandlingsmetoder för personer som utövar våld i nära relationer. Artikelnummer 2020-3-6697.
25. Johnson, M. P. (1995). Patriarchal terrorism and common couple violence: Two forms of violence against women. *Journal of Marriage and Family*, 57:2, 283-294.
26. Alexander, C. J. (2002). Violence in gay and lesbian relationships. *Journal of Gay & Lesbian Social Services*, 14, 95-98.
27. Brottsförebyggande rådet (2013). NTU 2012. Om utsatthet, trygghet och förtroende.
28. Bueso-Izquierdo, N., Hart, S. D., Hidalgo-Ruzzante, N., Kropp, P. R., & Pérez-García, M. (2015). The mind of the male batterer: A neuroscience perspective. *Aggression and violent behavior*, 25, 243-251.
29. Corvo, K. & Dutton, D. (2005). Neurotransmitter and neurochemical factors in domestic violence perpetration: Implications for theory development. *Partner Abuse*, 6 (3) (2015), pp. 351-363.
30. SOU (2004:121). Slag i luften, En utredning om myndigheter och makt. Betänkande av utredningen om kvinnofridsuppdragen. Stockholm: Socialdepartementet.
31. Steen, A. L. (2003). Mäns våld mot kvinnor-ett diskursivt slagfält: Reflektioner kring kunskapsläget. Göteborg: Göteborgs universitet.
32. Jackson, M. A., Sippel, L. M., Mota, N., Whalen, D., & Schumacher, J. A. (2015). Borderline personality disorder and related constructs as risk factors for intimate partner violence perpetration. *Aggression and violent behavior*, 24, 95-106.
33. Naumburg, L. (1998). Över gränsen: Om männen och kvinnomisshandeln. Stockholm: Utbildningsförlaget Brevskolan.
34. Shorey, R. C., Febres, J., Brasfield, H., & Stuart, G. L. (2012). The Prevalence of Mental Health Problems in Men Arrested for Domestic Violence. *Journal of family violence*, 27:8, 741–748.
35. Thomas, L.W & Bennett, C. Stoops (2012). The treatment needs of substance abusing batterers : A comparison of men who batter their female partners. *Journal of Family Violence*, 28:2, 121-129.
36. Burcar, V. (2008). Mäns våld mot kvinnor i nära relationer –och barn som upplever våld: En forsknings- och kunskapsöversikt. Solna: Polishögskolan.
37. Eliasson, M. (2006). En kunskapsöversikt: Mäns våld mot kvinnor i nära relationer. Stockholm: Sve-

riges Kommuner och Landsting.

38. Ruddle, A., Pina, A., & Vasquez, E. (2017). Domestic violence offending behaviors: A review of the literature examining childhood exposure, implicit theories, trait aggression and anger rumination as predictive factors. *Aggression and violent behavior*, 34, 154-165.
39. Fowler, D. R., Cantos, A. L., & Miller, S. A. (2016). Exposure to violence, typology, and recidivism in a probation sample of domestic violence perpetrators. *Child abuse & neglect*, 59, 66-77.
40. Lawrence, A. E., & Taft, C. T. (2013). Shame, posttraumatic stress disorder, and intimate partner violence perpetration. *Aggression and Violent Behavior*, 18:2, 191-194.
41. Lawick van, J. (2013). *Våld i nära relationer*. Lund: Studentlitteratur
42. Gottzén, L. (2013). Skam, maskulinitet och respons på mäns våld mot kvinnor. *Socialvetenskaplig Tidskrift*, nr. 2, 75-91.
43. Messerschmidt, J. W. (2004). *Flesh and blood: Adolescent gender diversity and violence*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers.
44. Anderson, K. L. & Umberson, D. (2001). Gendering violence: Masculinity and power in men's accounts of domestic violence. *Gender and Society*, 15(3), 358-380.
45. Mullaney, J. L. (2007). Telling it like a man. *Masculinities and battering: Men's accounts of their violence*. *Men and Masculinities*, 10:2, 222-247.
46. Ptacek, J (1988). *Why Do Men Batter Their Wives?* I K. E. Yllö & M. E. Bograd (Red.). *Feminist Perspective on wife abuse* (s.133-157). CA; Sage Pulication.
47. Pogrebin, M., Stretesky, P. B., Unnithan, P. N. & Venor, G. (2006). Retrospective accounts of violent events by gun offenders. *Deviant Behavior*, 27, 479-501.
48. Scully, D. & Marolla, J. (1984). Convicted rapists' vocabulary of motive: Excuses and justifications. *Social Problems*, 31.5, 530-544.
49. Edwards, K. & Dardis, C. (2020). Disclosure Recipients' Social Reactions to Victims' Disclosures of Intimate Partner Violence. *Journal of Interpersonal Violence*, 35 (1-2), 53 –76.
50. Fanslow, J. & Robinson, K. (2010). Help-Seeking Behaviors and Reasons for Help Seeking Reported by a Representative Sample of Women Victims of Intimate Partner Violence in New Zealand. *Journal of Interpersonal Violence*, 25:5, 929-951.
51. Johnson, I. D., & Belenko, S. (2019). Female Intimate Partner Violence Survivors' Experiences With Disclosure to Informal Network Members. *Journal of Interpersonal Violence*, 1-19.
52. Hydén, M. (2015). 'What Social Networks Do in the Aftermath of Domestic Violence. *British Journal of Criminology*, 55:6, 1040-1057.
53. Gottzén, L. (2019). Violent men's paths to batterer intervention programmes: masculinity, turning points and narrative selves. *Nordic Journal of Criminology*, 20:1, 20-34.
54. Brottsförebyggande rådets hemsida. Statistik om våld i nära relationer. Tillgänglig via <https://www.bra.se/statistik/statistik-utifran-brottstyper/vald-i-nara-relationer.html#anmaldabrott>. Senast uppdaterad 2020-05-20.
55. Brottsförebyggande rådet (2009). *Våld mot kvinnor och män i nära relationer: Våldets karaktär och offrets erfarenheter av kontakt med rättsväsendet*. BRÅ-rapport 2009:12.

56. Brottsförebyggande rådet (2014b). Brott i nära relationer: En nationell kartläggning. BRÅ-rapport 2014:8.
57. Archer J. (2000). Sex Differences in aggression between heterosexual partners: A metaanalytic review. *Psychological Bulletin*, 126(5), 651-680.
58. Cannon, C., Ferreira, R.J & Buttell, F. (2019). Differences and Similarities between Male and Female Intimate Partner Violence Perpetration and Parenting Attitudes, *Journal of Evidence-Based Social Work*, 16:4, 442-459.
59. Gadd, D., Farrall, S., Dallimore, D. & Lombard, N. (2002). *Domestic Abuse Against Men in Scotland*. Edinburgh: Scottish Executive Central Research Unit.
60. Dobash, R. P., Dobash, E. R., Wilson, M. & Daly, M. (1992). The myth of sexual symmetry in marital violence. *Social Problems*, 39:1, 71-91.
61. Dobash, R. P., Dobash, R. E., Cavanagh, K. & Lewis, R. (1998). Separate and Intersecting Realities: A Comparison of Men's and Woman's Accounts of Violence Against Women. *Violence Against Women*, 4:4, 382-414.
62. Johnson, M. P., & Ferraro, K. J. (2000). Research on domestic violence in the 1990s: Making distinctions. *Journal of Marriage and Family*, 62:4, 948-963.
63. Kelly, J. B., & Johnson, M. P. (2008). Differentiation among types of intimate partner violence: Research update and implications for interventions. *Family Court Review*, 46:3, 476-499.
64. Holtzworth-Munroe, A. & Stuart, G.L. Typologies of male batterers: Three subtypes and the differences among them. *Psychological Bulletin*. 1994; 116:3, 476-97.
65. Hamberger, L. K., Lohr, J. M., Bonge, D., & Tolin, D. F. (1996). A large sample empirical typology of male spouse abusers and its relationship to dimensions of abuse. *Violence and Victims*, 11:4, 277-292.
66. Huss, M. T., & Ralston, A. (2008). Do batterer subtypes actually matter? Treatment completion, treatment response, and recidivism across a batterer typology. *Criminal Justice and Behavior*, 35:6, 710-724.
67. Langanrichsen-Rohling, J., Huss, M. T., & Ramsey, S. (2000). The clinical utility of batterer typologies. *Journal of Family Violence*, 15:1, 37-53.
68. Tweed, R. G. & Dutton, D. G. (1998). A comparison of impulsive and instrumental subgroups of batterers. *Violence and victims*, 13:3, 217-230.
69. Waltz, J., Babcock, J. C., Jacobson, N. S., & Gottman, J. M. (2000). Testing a typology of batterers. *Journal of consulting and clinical psychology*, 68:4.
70. Wray, A. M., Hoyt, T., Gerstle, M., & Leitman, B. (2015). Examining intimate partner violence types in a diverse sample of court-referred parenting dyads. *Journal of child custody*, 12:3-4, 248-272.
71. Dobash, R.P. & Dobash, R.E. K. Cavanagh & Lewis, R (1999). A research evaluation of British programmes for violent men. *Journal of Social Policy*, 28:2, 205-233.
72. Rahman, S. (2018). Assessing the risk of repeat intimate partner assault. *Crime and Justice Bulletin*. NSW Bureau of Crime Statistics and Research
73. Petersson J. & Strand S. (2017). Recidivism in intimate partner violence among antisocial and family-only perpetrators. *Crim Justice Behav* 44:11,1477–1495.
74. Proposition 2006/07:38. Socialtjänstens stöd till våldsutsatta kvinnor. Stockholm: Regeringskansliet.